

Els hospitals de Palamós, 700 anys d'història

Gabriel Martín Roig

Historiador i especialista en patrimoni artístic i arquitectònic. Barcelona.

Introducció

La major part de pobles de Catalunya han tingut, en un o en un altre moment de la seva història, una petita institució caritativa a la qual han anomenat hospital. Fins hi tot es dona el cas que molts d'ells han compartit avenir i vivències comunes, però mentre uns amb el pas dels anys van quedar abandonats, destruïts per conflictes militars o relegats a petits asils d'ancians, altres com l'Hospital de Palamós van sobreviure i van créixer per a convertir-se en una de les empreses sociosanitàries més destacades de les comarques gironines. La transcendència i la situació actual de l'Hospital de Palamós és el fruit d'una llarga tradició assistencial en la història d'aquesta vila empordanesa (Figura 1).

Els hospitals medievals de Palamós, segles XIV a XV

La tradició hospitalària de Palamós té les seves arrels en les institucions assistencials que es van fundar durant la baixa edat mitjana. El 3 de desembre de 1279 es va redactar la *Carta de població* de Palamós, un document fundacional per atraure pobladors a la nova vila sota l'emparedat del rei. A principis del segle XIV, Palamós ja s'havia convertit en un lloc estratègic i important pel comerç de cabotatge. El 1334, el rei Alfons III d'Aragó va concedir un tros de terreny per a la construcció d'una capella, un cementiri i un hospital¹. La data precisa de la fundació del primer hospital de pobres de Palamós és difícil de determinar ja que no s'ha conservat cap acta fundacional. La primera referència apareix el 1412 en un protocol notarial on s'explica que l'edifici s'alçava al vessant de ponent de la plaça de la Vila². Devia ser molt petit, administrat per un seglar dins d'un règim de modèstia que estava més a prop de la caritat cristiana que no pas d'un centre mèdic³. La seva administració era municipal i el Consell de la Vila s'encarregava de controlar el seu funcionament.

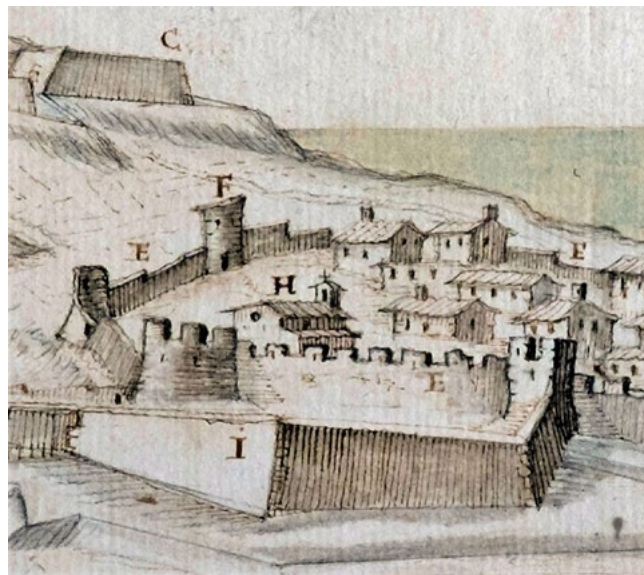

FIGURA 1. Representació de l'Hospital de Palamós, assenyalada amb la lletra H, en un detall d'un dibuix de 1676 realitzat per Lorenzo Possi (Fundació Mascort de Torroella de Montgri)

L'hospital no va ser l'única institució assistencial que va funcionar a Palamós en aquest període. El cirurgià palamosí Huguet Ferrer va impulsar la creació de la Pia Almoina. Es va establir a la vessant de ponent de l'església de Santa Maria. No es coneix la data de la seva fundació, però havia de ser entre els anys 1473 (després de la mort d'Huguet Ferrer) i 1476 quan es té la primera constància documental⁴. La seva activitat assistencial va perdurar fins ben entrat el segle XVIII.

El 1499 els administradors de l'hospital de pobres, davant l'estat deplorable i ruïnós en què es trobava l'edifici, van ordenar el trasllat immediat del centre a la casa cedida pel també cirurgià Guillem Ferrer, situada a la cantonada del carrer Mauri i Vilar i la plaça Murada. L'hospital va romandre en aquell lloc fins l'any 1546, quan els jurats de la vila i administradors van dur a terme el seu trasllat a un nou emplaçament⁵.

L'atenció sanitària a Palamós durant l'època moderna: l'Hospital de Sant Joan Degollaci

Amb l'arribada del segle XVI, en moltes localitats els hospitals de tradició medieval van quedar exiguos. Palamós no va ser una excepció, l'antic hospital va evolucionar

Correspondència: Gabriel Martín Roig
C/ Joan de Peguera, 101, baixos 1a
08029 Barcelona
Tel. 934 562 940
Adreces electròniques: bielmartin@ya.com / historiespalamos@gmail.com

des de la seva consideració com un espai de caràcter eminentment caritatiu i misericordiós fins a una nova institució immersa en un procés de medicalització i licitació d'acord amb les demandes de la societat de l'època⁶. Es va planificar la construcció d'un edifici de nova planta, més pràctic, racional, higiènic, ventilat i escindit del nucli urbà de la vila. Naixia així l'Hospital de Pobres sota l'advocació de Sant Joan Degollaci. Ja se l'esmenta en un document notarial el 1556⁷. Estava situat al capdamunt del carrer Mossèn Miquel Costa (antic carrer de l'Hospital), al lloc on després hi va haver el segon convent dels agustins⁸. Tot i que en l'actualitat no perdura cap vestigi de l'edifici, l'estudi de plànols antics de la vila permet imaginar la seva aparença: format per tres cossos que es disposaven entorn d'un pati orientat a ponent que quedava obert per una de les seves parts. Al fons s'alçava la capella sota l'advocació de Sant Joan Degollaci. La unió de l'hospital amb el culte religiós i l'església ens remet a la pròpia ideologia catòlica, on l'assistència caritativa es trobava estretament relacionada a institucions eclesiàstiques.

El centre assistencial ja no era només un centre caritatiu i d'acolliment de persones desvalgudes. Va arrelar la idea d'impulsar un espai amb una clara vocació de tractar, guarir i valorar l'afectació local de malalties i brots epidèmics sota la supervisió d'un facultatiu. L'any 1585, el consell de la vila va acordar oferir quaranta lliures i una casa franca a un doctor resident a la vila perquè visités la gent acollida a l'hospital⁹.

Durant la primera meitat del segle XVII l'Hospital de Pobres de Palamós va viure un període estable. No hi va haver gaires canvis respecte a l'etapa anterior, excepte petites reparacions que el comú va sufragar concedint llicència als patrons per a pescar els dies festius. Però el 1633 la pesta, que durant decennis va ésser la malaltia més temuda d'Europa, va començar a fer estralls entre els palamosins¹⁰. El mes d'octubre d'aquell any l'afectació ja s'havia cobrat moltes víctimes. La segona gran onada de pesta va arribar el 1652 durant la Guerra dels Segadors, el conflicte bèl·lic que va afectar el Principat de Catalunya entre els anys 1640 i 1652. El 26 de març de 1652 van enterrar la primera víctima. L'endemà, el 27 de març, es va declarar oficialment el contagi de pesta i els portals de la vila van romandre tancats, recloent els seus habitats intramurs fins el 7 de setembre d'aquell mateix any. El 1653 hi va haver un rebrot de la malaltia a menor escala, que no va causar tants estralls com l'anterior però que va provocar la mort d'una trentena de persones més¹¹.

L'Hospital Reial de Palamós, 1667-1694

Al llarg de la segona meitat del segle XVII Palamós va esdevenir un punt estratègic de primera magnitud. La vila es va convertir en una plaça forta atès que es trobava ben a

prop del front que la monarquia hispànica mantenia amb França. Va allotjar un gran contingent de soldats: entorn d'uns 3.000 de guarnició. Per atendre les necessitats assistencials de la campanya bèl·lica es va crear una xarxa hospitalària força efectiva que posava en pràctica un sistema esglaonat d'assistència als militars ferits¹². Es van habilitar hospitals de campanya a Figueres, Roses, Girona, Bàscara i Palamós.

L'hospital de campanya de Palamós estava localitzat a l'edifici on hi havia l'Hospital de Pobres, sota la tutela i empara econòmica del monarca, d'aquí que adquirís la denominació d'Hospital Reial. Als descampats que hi havia al voltant de l'edifici es devien alçar tendals i construccions provisionals per a donar acollida a un gran nombre de pacients. Es calcula que en el seu moment més àlgid devia tenir la xifra, gens menyspreable, d'entre 200 i 300 llits.

Va comptar amb un ampli planter de metges, cirurians i apotecaris vinguts d'arreu, molt ben formats i especialitzats. Va ser regentat pels protometges Joan Josep de Fita Ríos¹³ i Francesc Feu, metge de Sa Majestat de l'Exèrcit de Catalunya, que a partir del 1689 es faria càrrec de la Càtedra d'Anatomia de l'Hospital General de Madrid.

Durant aquelles dècades l'Hospital Reial de Palamós va tenir la seva pròpia farmàcia, la *botica* del Rei. El memorial dels comptes de medicines dels hospitals reials taxats per Pau Broch i Jaume Salvador, cònsols del col·legi d'apotecaris de Barcelona, ens permet conèixer el nom de les persones que van estar-ne al càrrec així com una relació exhaustiva dels productes que s'hi despatxaven.

L'Hospital Reial de Palamós va adquirir més rellevància a partir de 1684 després que caiguessin en mans enemigues els hospitals de campanya situats més al nord, els de Figueres i de Bàscara. El 1693, la pèrdua de Roses i la batalla del Ter, el 1694, van apropar el front a Palamós, que va rebre una gran allau de ferits que fugien de l'escomesa francesa¹⁴. El 7 de juny de 1694, l'Hospital Reial va quedar desmantellat un cop la vila va caure en mans dels francesos.

L'Hospital de Pobres de Jesucrist, 1700-1745: decadència i desaparició de la institució

A causa dels setges de 1694 i 1695, el convent de Nostra Senyora de Gràcia va quedar destruït i els frares agustins que l'habitaven desemparats. Llavors, el comú va concedir llicència als frares perquè habitessin l'hospital amb la condició que "hagin d'assistir als malalts de la present vila en l'ocasió estiguin agonitzant o en les enfermetats"¹⁵. Els frares, però, mai van oferir aquest servei i l'administració de l'hospital va passar a mans de la Confraria de la Puríssima Sang de Jesucrist¹⁶, que va rebatejar el centre amb el nom d'Hospital dels Pobres de Jesucrist¹⁷.

La feina principal d'aquestes congregacions era promoció de la devoció i el culte públic però, amb l'hospital desatès, l'esmentada confraria va emprendre una missió caritativa. Els confreres de la Sang van administrar l'hospital, van vetllar pel seu correcte funcionament i van oferir auxili i acompanyament en el moment final de la vida dels pacients terminals. La represa de l'activitat mèdica de l'hospital va ser molt evident durant la Guerra de Successió (1705-1714), quan va caldre atendre molts ferits del conflicte. A partir de 1720 les notícies sobre la seva activitat són contradictòries. Si bé el 15 de març d'aquell mateix any el rector deixava anotat en el llibre d'òbits que Palamós no tenia hospital, és evident que la institució existia encara com a tal, tot i que ja no es recullen testimonis que s'hi dugués a terme cap tipus d'activitat assistencial o curativa¹⁸. Els anys 1733 i 1734, Francesc Botet i Pau Simon, pabordes de la confraria, figuren com a administradors de l'Hospital de Pobres de Jesucrist¹⁹ i reconeixen rebre les cinc lliures estipulades que fan cada any els regidors de la Universitat²⁰. L'última notícia que es té d'aquesta pensió és del 27 de febrer de 1745, quan l'oubrer Martí Garrell va rebre la paga estipulada corresponent a l'any 1744²¹.

El llegat de mossèn Miquel Costa. La refundació d'un hospital nou, 1768-1771

La segona meitat del segle XVIII va suposar per a Palamós la fi d'un llarg període d'inestabilitat i el començament d'una lenta recuperació econòmica. Atès que des de mitjan segle XVIII Palamós havia quedat orfe d'assistència hospitalària, mossèn Miquel Costa (1700 o 1701?-1768), religiós palamosí que havia fet fortuna al Perú, es va preocupar per la necessitat de construir-ne un de nou. El 1761, set anys abans de la seva mort, mossèn Miquel Costa va anar a visitar el seu parent i amic Joan Simon, prevere i sagristà de la parròquia de Sant Pere de l'Escala, per redactar un testament que tenia com a objectiu la construcció d'un hospital de pobres a la vila. L'assistència hospitalària a Palamós, que havia comptat amb una llarga tradició de centres assistencials, precisava un nou hospital amb considerables reformes; s'havia de perfeccionar la seva organització i racionalitzar al màxim la utilització dels recursos. És per això que mossèn Miquel Costa va tenir cura de deixar anotats de manera detallada, no només l'aparença arquitectònica i la distribució de l'edifici, sinó també aspectes importants de la seva administració per assegurar-ne un bon govern.

El 10 de juliol de 1768 la gent es va congregar a l'esplanada on havia de ser construïda la capella per posar la primera pedra de l'edifici. Les obres van acomplir els terminis fixats i l'hospital es va finalitzar el 1771. El resultat final es tradueix visualment en un oratori (que encara avui resta dempeus), que alterna la presència d'elements

FIGURA 2. Mossèn Miquel Costa en una il·lustració de Gabriel Martín

del barroc tardà amb altres d'un classicisme incipient. L'edifici assistencial estava adossat a la capella i aprofitava per a tal efecte dues cases ja existents a la finca²². L'hospital tenia escassament quatre llits, però a jutjar suficients per assistir els malalts pobres de Palamós, Vila-romà i Vall-llobrega. Els forasters també hi eren admesos si es trobaven en trànsit.

L'aspecte exterior de l'hospital no diferia massa de les altres cases de la vila: murs gruixuts, dentells de pedra i les finestres cobertes amb reixes de ferro. Això li proporcionava una aparença marcadament introvertida que denotava la voluntat d'aïllar el recinte del món exterior. Un clar exponent del que representava l'hospital per a la gent de l'època: un indret de pobresa i misèria, un lloc on era preferible no raure-hi ja que ser-hi implicava ser pobre de solemnitat, estar sol o les dues coses alhora (Figura 2).

Els hospitals de sang de Palamós durant les guerres contra França, 1793-1809

A la fi del segle XVIII les conseqüències de la Revolució Francesa es van fer sentir ben aviat a Catalunya: les idees de canvi que creuaven la frontera eren perilloses per a la perdurabilitat de la monarquia hispànica. Com a conseqüència d'això, el 1793 les tropes espanyoles van envair França; començava així la Guerra Gran. Després d'un inici de campanya victoriosa, el 1794 l'exercit francès va recu-

perar el terreny perdut i va endinsar-se a l'Empordà. Aquell any, amb el front estabilitzat, el 1794 l'hospital de Palamós es va adaptar com a hospital de sang sota el nom de *Reales Hospitales* de Palamós. A jutjar pel nombrós personal que apareix referenciat, compost per metges, cirurgians, infermers, dispensers i capellans, estem parlant d'un hospital de campanya de considerable grandària, que no només devia ocupar les dependències de l'antic edifici sinó altres d'adjacents.

El 22 de juliol de 1795 va finalitzar el conflicte, es va signar la Pau de Basilea i els francesos van abandonar l'Empordà. Les fronteres entre França i Espanya van quedar com abans de la guerra. Els *Reales Hospitales* de Palamós van ser desmantellats i l'hospital de pobres de la vila va tornar a la normalitat.

Després d'un breu període d'estabilitat, el febrer de 1808 les tropes napoleòniques van creuar de nou els Pirineus per La Jonquera. Era l'inici de la coneguda Guerra del Francès. El 25 de setembre de 1808, Antonio Rodón, Secretari d'Estat del Despatx d'Hisenda, va ordenar al president i a la Junta de Defensa de Girona que establissin hospitals de sang a les poblacions de Lledó d'Empordà, Palamós i Sant Feliu de Guíxols²³. Com ja havia passat altres vegades, la guerra va comportar l'ocupació de l'hospital de pobres i el centre va esdevenir de nou un dispensari per atendre els ferits de les nombroses lluites que hi havia arreu de la comarca. Però la seva vida va ser molt efímera atès que el 5 de juliol de 1809 el mariscal Saint Cyr va prendre la vila de Palamós per la força de les armes.

L'assistència hospitalària a Palamós durant el segle XIX

Malgrat les millores aportades per la medicina durant la Il·lustració, l'assistència hospitalària a Palamós continuava essent molt precària. Els administradors de l'hospital tenien contractat un hospitaler, que cuidava dels malalts a canvi d'una casa franca al primer pis de l'edifici, 202 reals anuals i l'explotació d'un hort que hi havia adjunt.

L'equip facultatiu estava integrat tan sols per dos metges i un farmacèutic. Cada primer de desembre el centre pagava la conducta dels metges i cirurgians titulars que hi atenien. El 1819 el metge va ser Josep Marull mentre que a partir de 1820 Josep Boy n'era el cirurgià²⁴. El 1832 l'hospital encara tenia una *botica*, se'n cuidava el farmacèutic Miquel Duran.

A mesura que va avançar el segle XIX es va produir una certa millora de la pràctica mèdica i de l'atenció hospitalària respecte d'etapes precedents, amb alguns avenços com la vacuna i les millores sanitàries, impulsades durant l'esclat de la revolució industrial a Palamós amb l'expansió de la indústria surera. L'Ajuntament de

Palamós, mancat crònicament de recursos, no aportava gaires diners al centre i aquest subsistia amb les seves pròpies rendes. No obstant les millores, certs indicadors evidencien que les condicions de l'hospital no eren gaire reeixides, més aviat tenia un funcionament precari amb moltes deficiències²⁵ (Figura 3).

L'arribada de la modernitat a principis del segle XX

La institució continuava essent una obra benèfica de caràcter particular i vivia de les rendes i de les aportacions voluntàries. El centre disposava d'una sala general per a homes, dita de Sant Miquel, i d'una altra per a dones, dedicada a Nostra Senyora del Carme. Latència als malalts ja no estava en mans d'un hospitaler sinó d'un infermer titulat que tenia residència permanent al centre.

El 1911, l'Ajuntament va admetre la renúncia de l'infermer de l'hospital. En lloc de contractar un nou sanitari, una comissió presidida per l'alcalde va anar a Girona amb l'objecte de tractar amb les germanes vetlladores de Sant Josep la possibilitat de destinar algunes serves d'aquesta congregació perquè es fessin càrrec de l'hospital²⁶. Es va acordar que a l'hospital hi residirien quatre germanes: dues estarien al servei permanent i les altres dues servirien a la vila per compte de la comunitat. Les seves obligacions eren netejar les sales i dependències de l'establiment, rentar la roba dels acollits, fer-se càrrec del servei de cuina i vigilar que la medicació i l'alimentació dels malalts es fes conforme a les prescripcions mèdiques²⁷.

Davant del desenvolupament d'una medicina científica i moderna, i amb la necessitat de tenir un veritable hospital per al conjunt de la població, va ser necessària una nova reestructuració de l'equipament. El 1913 es van inaugurar les reformes que van transformar els espais interiors i es van ampliar les sales existents per a homes i per a dones amb 5 llits cadascuna²⁸. El 1915, l'Ajuntament va aprovar un pla de nova organització sanitària sota la supervisió del doctor Julian Pérez²⁹. El personal facultatiu del centre estava format per dos metges i un farmacèutic. Els metges, que havien de residir obligatòriament a la localitat, s'encarregaven dels serveis de medicina i cirurgia. Feien les visites diàries a les sales, planificaven el règim alimentari i ordenaven la medicació dels pacients, que quedava formulada en el llibre receptari. Indicaven a les germanes vetlladores la seva administració i les cures oportunes en cada cas. El farmacèutic s'encarregava de lliurar els medicaments prescrits, practicava les esterilitzacions d'apòsits i proporcionava els antisèptics necessaris per a dur a terme les desinfeccions.

La institució va trobar un important comitent en la figura del palamosí Josep Tauler i Servià (1868-1954), un empresari establert a Londres³⁰. Entre els anys 1912 i 1920

Nota de lo q. se ha tractat per gastos y malalts del St Hospital de la Vila de Palamos començan lo 1.º Juny de 1819 en avant.

Dia 1 Juny se traque per una malaltia	74 50 f
Dia 2 Juny se traque per la malaltia	34 - 7
Per i m. ^o de la conducha del S. ^t font	24 42 f 6 d
Per lo catastro de 1819 de Palamos	44 13 f
Per las primeres terres de catastro de 1819 de S. ^t Joan	24 40 f 10
Per las cadiras q. se han comprat per la cara del S. ^t Hospital	24 42 f 6
Per las tres terres de catastro de 1819 de Palamos	14 58 f 3
Per Empedrax lo frontis del S. ^t Hospital y dirigitas començada en lo seu y altres ordonats precursors	3 f 11
Per las funcio de Nostra Sra del Carme per las Pias y lo demes q. havia endita funcio	504 50 f
Per cera de dita funcio	24 5 f
Per las Medicinas desde lo any vete fins lo mes de sept de 1819. impositan	384 15 f 10
Dia 26 Octbre de 1819. se han tract per gastos del Hospital	64 16 f 3
Dia 20. Dicre 1819. se traque per una malaltia	74 50 f 0
Dia 22. 3 Dicre 1819. se tract per la malaltia	454 - 70
En lo 1. ^o deembre 1819. per las conducha del S. ^t Jpts Manils	44 50 f
Dia 2. deembre se traque per obras necessarias de la cara avita S. ^t Jpts Planas ex Duane	34 18 f 9
Per lo Prestamo de Palamos	4 12 f 9
Dia 10 deembre se han pagat a Antoni Gaxxels Hospitaler per las mitjas añada	404 - - -
Per las segonas terres y Prestamo de S. ^t Joan 1819	34 15 f 0
Dia 4 Janer 1820. se traquen per una malaltia dita vulgarment lo abia Begarda	454 - - -
Dia 30 Janer per la mateixa malaltia se traquen	34 - - -
Per las terceras terres de catastro de S. ^t Joan	34 17 f 5
Dia 13 Abril 1820. se han tract per dos malalties	454 - - -
Dia 6 Maig se han tract per dos malalties	134 50 f 0
Dia 11 Juny 1820. se ha pagat la mitja añada a Antoni Gaxxels Hospitaler	404 - - -
Total - De 1. ^o Juny 1819. fins 11 Juny 1820. se ha tract	3554 2 f 0 d

FIGURA 3. Nota de les despeses i malalts del Sant Hospital de la vila de Palamós de 1819 (Servei d'Arxiu Municipal de Palamós)

FIGURA 4. Retrat de Josep Tauler i Servià (1868-1954), principal impulsor de les obres de reforma de l'Hospital de Palamós a principis del segle XX

es va integrar al patronat de l'hospital i va impulsar les reformes que van modernitzar les seves instal·lacions³¹ (Figura 4).

La Guerra Civil i la destrucció de l'hospital

El juliol de 1936 va esclatar la revolta militar contra el govern de la República. Les milícies populars van irrompre a l'hospital, on van destruir els símbols religiosos. El 20 d'agost de 1936 totes les monges, tant les vetlladores de Sant Josep que atendien els malalts com les carmelites del col·legi, van ser recloses a les seves dependències³². Els republicans van retenir el control del centre durant tota la guerra i van procurar que funcionés amb normalitat, malgrat les dificultats creixents de manca d'antibiòtics, mitjans quirúrgics, anestèsics i tot tipus de fàrmacs. Tot va quedar en mans del Comitè Sanitari, que s'encarregava de la supervisió dels hospitals de sang i del control sobre l'activitat professional dels metges i altres sanitaris³³.

L'1 de setembre de 1938 Palamós va rebre un dels bombardejos més destructius que va patir a mans de l'aviació italiana. Les aeronaus van llançar sobre el nucli urbà mig centenar de bombes de gran potència que van destruir completament quaranta edificis; entre aquests hi havia l'hospital, que va quedar completament inutilitzat. Els malalts i les religioses es van haver de traslladar a Palafrugell³⁴ (Figura 5).

De la postguerra a l'arribada de la democràcia, 1938-1980

Quan el 1938 les bombes van destruir l'hospital, Josep Tauler i Servià va oferir un immoble de la seva propietat, un casal noble de tres plantes ubicat al carrer Molins. Es va habilitar com a hospital provisional per tal de no interrompre el servei sanitari que rebia la població fins que es trobessin els fons necessaris per a reconstruir l'antic o fer-ne un de nou³⁵. Mentrestant, Fèlix Ribera, nomenat alcalde el 1939, va treballar activament per aconseguir de l'Estat una compensació per les destruccions que havia patit la vila a causa dels bombardejos. Finalment, Palamós es va incorporar a l'àmbit d'actuació del *Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones*. Aprofitant aquesta oportunitat econòmica, el patronat de l'hospital es va plantejar la necessitat de bastir un nou edifici en lloc de reconstruir l'antic.

Es va arribar a un acord: l'Ajuntament havia d'adquirir els terrenys, que posaria a disposició de l'Estat, que s'encarregaria de sufragar les obres de l'edifici. Entre els anys 1947 i 1948 es va construir un nou bastiment amb una arquitectura racionalista. El 1950 es va fer el lliurament de la infraestructura al patronat de l'hospital. El centre sanitari va entrar en servei immediatament, tot i que no es va inaugurar oficialment fins el 1952.

FIGURA 5. Aspecte que tenia l'Hospital de Palamós destruït, després del bombardeig de 1938 (Servei d'Arxiu Municipal de Palamós)

Estava concebut com un centre benèfic i compaginava alhora les funcions de clínica mèdica amb la d'un asil d'ancians. L'immoble tenia tres nivells i inicialment s'havia dividit en dues grans sales: la d'homes i la de dones. Però aviat aquesta concepció antiga i en desús va donar lloc a una distribució més contemporània, amb plantes compartimentades en 24 habitacions amb capacitat per a 38 llits. Els serveis que oferia l'hospital eren: parts assistits per llevadores, visites concertades de traumatologia, otorrinolaringologia, psiquiatria, oftalmologia, ginecologia i cirurgia³⁶.

A principis de 1974, el patronat va impulsar unes obres d'ampliació de l'hospital consistents en una nova planta i la reestructuració de la planta baixa i del primer pis; així millorava la seva capacitat i eficàcia. La nova planta va suposar 620 metres quadrats més, amb 17 habitacions, que afegien una vintena de llits als que ja hi havia, un bany d'ús general, un office, una sala de visites i una altra sala general. En aquest projecte de reestructuració es va incloure la construcció d'una nova capella i d'un pavelló residencial al parament est per a la comunitat de germanes vetlladores³⁷ (Figura 6).

La gran transformació: l'Hospital Comarcal del Baix Empordà a la dècada de 1980

A principis de la dècada de 1980, el centre amb prou feina comptava amb un geriàtric, un quiròfan que també feia les

funcions de sala de parts i un servei d'urgències. I aquest darrer només funcionava estacionalment. En aquells anys va confluïr l'empenta d'un patronat amb la direcció d'un grup de metges inconformistes que van impulsar la construcció d'un hospital nou. Aquest objectiu va agafar embranzida a partir de 1981 amb la publicació del mapa sanitari de Catalunya, que recomanava explícitament la creació d'un hospital d'àmbit comarcal a Palamós³⁸.

Els anys 1981-1983 van marcar l'origen d'un procés de transformació. Es va posar el centre sota una direcció tècnica amb la finalitat d'aconseguir un hospital orgànicament nou que pogués garantir una assistència més amplia. Es van incorporar a l'hospital la Dra. Montserrat Tura, el Dr. Ferran Santolaria i la Dra. Carme Casanovas³⁹. Aquest grup de persones proposaren la necessitat de construir un hospital aprofitant el canvi de perspectiva general del sistema sanitari català. El mes de novembre de 1981³⁹, el patronat de l'hospital va acordar la construcció d'un hospital d'àmbit comarcal als terrenys lliures que hi havia darrere de l'edifici antic, de manera que es compartiren els serveis comuns amb el vell hospital, destinat a l'atenció a la tercera edat. A partir de 1983, el Govern del president Jordi Pujol, el conseller de Sanitat, Dr. Josep Laporte, i el cap del Servei d'Hospitals, Dr. Xavier Trias, van impulsar el desenvolupament de la Xarxa d'Hospitals Comarcals

FIGURA 6. Fotografia del nou Hospital de Palamós de principis de la dècada de 1950 (Servei d'Arxiu Municipal de Palamós)

FIGURA 7. Obres de construcció de l'hospital l'any 1985 (Autor desconegut. Fons revista Proa. Servei d'Arxiu Municipal de Palamós)

a tot Catalunya, apostant clarament pel de Palamós, amb l'objectiu d'aproximar l'assistència sanitària als ciutadans.

Les obres es van dur a terme entre els anys 1983 i 1984 i foren finançades principalment per la Generalitat de Catalunya i la pròpia Fundació Hospital de Palamós. Entre els anys 1985 i 1990 es van posar en funcionament els diferents serveis. El centre va passar a disposar de 25 llits d'atenció social i 25 llits d'atenció sociosanitària a l'edifici antic i de 100 llits d'hospitalització d'aguts a l'edifici de nova planta. L'1 de juny de 1985 es va posar en marxa el Servei d'Urgències i el mes d'octubre el laboratori i el Servei de Radiologia; l'abril de 1986 es va obrir una part de l'hospital amb 24 llits dedicats a medicina interna, el 1988 es va activar el bloc quirúrgic, amb tres quiròfans i dues sales, i el 1990 va culminar la darrera fase de l'hospital, amb l'obertura del total de 100 llits d'hospitalització. Amb posterioritat, aquest centre ha endegat altres fases d'ampliació i actualment disposa de 134 llits, 6 quiròfans, 4 sales de parts, una cambra hiperbàrica i d'altres serveis, mentre que l'atenció sociosanitària s'ha desplaçat al Centre Palamós Gent Gran (2005), la titularitat del qual és de la mateixa Fundació Hospital de Palamós (Figura 7).

Constitució del Consorci Assistencial del Baix Empordà (CABE) el 1994 i dels Serveis de Salut Integrats del Baix Empordà, AIE (SSIBE, AIE) el 2001

A principis de la dècada de 1990, la Fundació Hospital de Palamós va apostar per l'atenció primària, en un intent de millorar la medicina ambulatoria i evitar el creixement desordenat de l'activitat hospitalària i el col·lapse de l'hospital a la comarca. D'aquesta manera, l'any 1992 la Fundació s'havia obert al territori amb la posada en marxa dels serveis d'urgències de Platja d'Aro⁴⁰ i de Torroella de Montgrí i, el 1993, el de l'Estartit⁴¹. El 1994, per tal de gestionar l'atenció primària reformada, es va crear el Consorci Assistencial del Baix Empordà (CABE), amb la participació de la Fundació Hospital de Palamós i del Consell Comarcal del Baix Empordà.

Fins els anys 1990, l'organigrama de l'Hospital de Palamós era el clàssic d'un hospital (gerència i les direccions mèdica, d'infermeria, de serveis generals, de recursos humans i econòmica). Del 1993 fins al 2001 es varen implantar les direccions per línies (nivells assistencials): atenció especialitzada, atenció sociosanitària i atenció primària. Posteriorment, es va implantar la figura de les direccions clíniques, transversals entre els diferents nivells.

El període de 2001 fins a l'actualitat ha suposat el darer pas cap a la integració assistencial total quan la Fundació Mossèn Miquel Costa - Hospital de Palamós i el Consorci Assistencial del Baix Empordà (CABE) van crear els Serveis de Salut Integrats del Baix Empordà, AIE (SSIBE, AIE), una societat mercantil de tipus agrupació d'interès econòmic (AIE) que desenvolupava les funcions comunes no assistencials de les dues entitats associades (administració, compres i logística, enginyeria, departament de recursos humans i sistemes d'informació). Tot sota una única direcció assistencial, que integrava els serveis d'atenció primària, atenció hospitalària i especialitzada i atenció sociosanitària dins l'àmbit del Baix Empordà: un hospital comarcal (Hospital de Palamós), un centre sociosanitari (Palamós Gent Gran, que disposa de 165 llits), quatre centres d'atenció primària (Palamós, Palafrugell, la Bisbal d'Empordà i Torroella de Montgrí) i 28 consultoris municipals. Mitjançant l'aliança amb altres entitats, també es gestionen altres centres de l'àmbit de la dependència a Palafrugell i a Sant Feliu de Guíxols. Tots aquests serveis sumen un equip humà de més de 1.500 persones i disposen d'un pressupost que, en conjunt, supera els 70 milions d'euros.

La crisi econòmica de principis del segle XXI

A partir del 2009 Espanya va començar a patir els efectes de la crisi econòmica internacional, que van afectar greument el sistema sanitari. En l'àmbit sanitari, les conseqüències van comportar la supressió de llits hospitalaris, quiròfans i centres d'atenció continuada i una reducció de personal, que va ocasionar augments en les llistes d'espera dels pacients⁴². L'Hospital de Palamós va buscar alternatives que, junt amb la implicació de tot el personal, perme-

tessin fer front a la crisi i a la seva repercussió sobre la situació sanitària. Entre algunes mesures es van crear aliances a nivell comarcal per aprofitar les organitzacions ja existents. La unitat d'acció era fonamental per promoure actuacions que afavorissin i consolidessin el dret a la salut per a tothom. Així, el 2009 el CABE i la Fundació Hospital de Palamós es varen associar constituint una AIE denominada Emporhotel, AIE pensada per a realitzar l'activitat auxiliar de donar els serveis d'hoteleria a les entitats associades⁴³. Posteriorment, el mateix any 2009 s'hi va incorporar la Fundació Palafrugell Gent Gran i el 2012 la Fundació Salut Empordà (Hospital de Figueres)⁴⁴.

En aquesta línia, l'any 2011 la Fundació Hospital de Palamós, el CABE i la Fundació Salut Empordà van establir una aliança estratègica que sota el nom Emporsis AIE pretenia l'optimització de recursos en l'àrea de productes i serveis d'informàtica. L'objecte d'aquesta nova entitat era el desenvolupament, implantació i manteniment de sistemes i aplicacions informàtiques comunes de gestió sanitària, sociosanitària i social per donar serveis als centres i equipaments que gestionin els socis⁴⁵.

El 2013, per tal de compensar els ingressos que es perdien per les retallades i potenciar una activitat privada que contribuís al sosteniment econòmic de l'hospital sense que interferís en la part assistencial pública del centre, es va crear la marca Hospital-Clínic Costa Brava per a captar turisme sanitari. Aquesta línia clínica estava a disposició dels residents a la zona, adreçada preferentment a clients estrangers, per oferir tot allò que no cobria la cartera pública⁴⁶. Dins aquesta línia, el 24 de març de 2014 es va posar en marxa el Servei de Rendiment i Medicina Esportiva (SERME), com a servei integral de suport mèdic esportiu⁴⁷ (Figura 8).

FIGURA 8. Laboratori de l'hospital (1988-1995) (Autor desconegut. Fons revista Proa. Servei d'Arxiu Municipal de Palamós)

NOTES I REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Però cap dels tres elements es va construir en els anys següents. El terme més antic per a les institucions hospitalàries és el d'hospital (paraula amb quasi la mateixa significació que té en llatí l'adjectiu *hospitalis*, en sentit d'*hoste*, *acollit*).
2. Venda d'una casa signada pel notari Guillem Sastre. Fons de la Notaria de Palamós 1411-1412, Pa 500 (Arxiu Històric de Girona [AHG]).
3. Martinell C. Els hospitals de Catalunya a l'edat mitjana. La Costa Brava, Sant Feliu de Guíxols; 1 d'agost de 1934. p. 27.
4. Fons de la Notaria de Palamós 1476-1477, Pa 39 (AHG).
5. Venda de la casa de l'hospital de pobres feta pels jurats i administradors a Jerònim Galià de Palamós, el 20 de març de 1546. Fons de la Notaria de Palamós 1546-1548, Pa 73 (AHG).
6. Gallent Marco M. Historia e historia de los hospitales. Revista d'Història Medieval. 1996;7:179-91.
7. Document de la venda d'una propietat a l'Era d'en Caixa, 3 d'agost de 1556. Fons de la Notaria de Palamós 1555-1556, Pa 85 (AHG).
8. Compra del terreny situat a l'era d'en Caixa per part dels procuradors i administradors de l'hospital de pobres, 20 de juny de 1547. Fons de la Notaria de Palamós 1546-1548 Pa 73 (AHG).
9. 1598, Llibre del Clavari de la Universitat de Palamós 1584-1729, capsa 502 (SAMP-Servei d'Arxiu Municipal de Palamós).
10. 16 d'agost de 1633. Fons de l'Ajuntament de Palamós. Llibre de Conclusions del Consell 1580-1731 capsa 4 (SAMP).
11. Trijueque i Fonalleras P. Breu recull de la història de Palamós. Palamós: Ajuntament de Palamós; 2000. p. 62-4.
12. Rodrigo Alonso J. El hospital real de los Militares de Mesina (1679-1713). La sanidad militar en la monarquía hispánica. Proyecto de investigación. Estudios. Revista de Historia Moderna. 2010;36:295-313.
13. 25 de març de 1676. Antoni Esparraguera cirurgià de la plaça de Palamós dona poder a Joan Josep de Fita Rios metge de Sa Magestat de l'Exèrcit de Catalunya resident a Palamós. Fons de la Notaria de Palamós 1676, Pa 271 (AHG).
14. Espino López A. Enfermedad y muerte en el ejército de Cataluña durante la Guerra de los Nueve Años, 1689-1697. Dynamis. Acta Hist Med Sci Hist Illus. 1996;16:427-34.
15. Fons de l'Ajuntament de Palamós. Llibre de Conclusions del Consell 1580-1731 Capsa 4 (SAMP).
16. Transcripció d'una carta enviada pels regidors de Palamós al governador militar i polític de Girona, circa 1700. Fons de l'Ajuntament de Palamós. Correspondència general, capsa 169 (SAMP).
17. Transcripció de la reunió entre els frares del monestir de Nostra Senyora de Gràcia i els jurats de Palamós, 8 de febrer de 1701. Fons de la Notaria de Palamós 1700-1701, Pa 295 (AHG).
18. Llibre d'òbits de Santa Maria de Palamós 1718-1771 (AHG).
19. Llibre dels Administradors de l'Hospital. Fons de l'Ajuntament de Palamós. Beneficència i Assistència Social. Administració de l'Hospital, capsa 634 (SAMP).
20. 12 de juliol de 1733. Fons de l'Ajuntament de Palamós. Rebudes, capsa 507-c (SAMP).
21. 27 de febrer de 1745. Fons de l'Ajuntament de Palamós. Rebudes capsa 507-a (SAMP).
22. Còpia del testament del reverend Miquel Costa, 6 de maig de 1761. Fons Notarials de Torroella de Montgrí 1769-1770, To 402 (AHG).
23. Grahit E. La junta de Gerona en sus relaciones con la de Cataluña 1808-1809. Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa. 1906-1908;5:295.
24. Nota de despeses i malalts de l'hospital de l'any 1819. Fons de l'Ajuntament de Palamós. Beneficència i assistència social. Administració de l'Hospital, capsa 643 (SAMP).
25. Les condicions dels hospitals foren dolentes en gairebé tots els aspectes i molts metges intentaren de pal·liar-les amb llurs protestes i esforços. Servien, principalment, per a recollir els que no podien rebre atenció mèdica a domicili. Eren evidentment un lloc més precari que no pas la pròpia casa i tampoc es pretenia que oferís gaire més.
26. Inauguració de les reformes de l'Hospital de Palamós. Setmanari Baix Empordà, Palafrugell, 30 de març de 1913;5(176):2.
27. Reglamento para el orden y gobierno interior del Hospital de Palamós, aprovat l'1 de juny de 1915 (Fons particular de la família del doctor Santiago Terol).
28. Bofill L. Notícia històrica sobre el Hospital de Palamós. Fons de l'Ajuntament de Palamós. Administració de l'Hospital, 1975. Ref. 531, p.11 (SAMP).
29. Sessió del dia 6 de gener de 1915. Llibre d'actes i sessions de l'Ajuntament de Palamós 1912-1915. Fons de l'Ajuntament de Palamós (SAMP).
30. El 1919 Josep Tauler i Servià va formar part de la junta directiva del Centro Español de Londres.
31. Bofill L, op. cit, p. 11.
32. Adoher C, Auladell M. Palamós 1936-1939. Diari de Lluís Barceló i altres veus. Servei d'Arxiu Municipal de Palamós, Ajuntament de Palamós; 2006.
33. Hervàs i Puyal C. Sanitat a Catalunya durant la República i la Guerra Civil. Política i organització sanitàries: l'impacte del conflicte bèl·lic. Tesi Doctoral. Barcelona: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, Universitat Pompeu Fabra; 2004. p. 81.
34. Els bombardejos de Palamós. Revista l'Autonomista; 3 de setembre de 1938.
35. Bofill L. Notícia històrica sobre el Hospital de Palamós. Fons de l'Ajuntament de Palamós. Administració de l'Hospital; 1975. Ref. 531, p.12 (SAMP).
36. Aquesta última es limitava a intervencions petites com ara apendicitis o amigdalectomies. Vidal. Op. cit, p. 6.
37. L'hospital de Palamós. Revista Proa. 1917 gener;92:1-2.
38. Josep Parals parla de l'hospital. Revista Proa. 1982 20 de juny;151.
39. Acta 13 del Patronat de l'Hospital de Palamós, 25/11/1981.
40. Tingué la gestió administrativa vinculada a la Fundació Hospital de Palamós fins el 2006, moment en què el centre va passar a ser gestionat per l'Institut Català de la Salut.
41. Segons el Pla Funcional de 1992 d'aquests serveis, en les actuacions directament assistencials la Fundació Hospital de Palamós utilitzava la denominació "Entitat de Serveis Sanitaris i Socials del Baix Empordà".
42. En un càlcul de 2014 es va estimar que les reduccions del CatSalut acumulades des del 2009 al 2013 eren de 10 milions d'euros. Fernández Ruiz S. ¿Cómo afecta la crisis económica al sistema sanitario español? La Marea; 12 de juny del 2014.
43. Escripció de constitució i estatuts d'Emporhotel, AIE 30/04/2009.
44. Emporhotel AIE disposa d'una direcció professionalitzada liderada pel Sr. Miquel Ortega i té l'objectiu d'optimitzar les despeses i millorar els serveis que en reben els seus membres. A hores d'ara té una plantilla de més de 250 treballadors.
45. Estatuts Emporsis, AIE 24/11/2011.
46. L'Hospital de Palamós vol compensar les retallades amb turisme sanitari privat. Diari de Girona; 9 de juny de 2013.
47. Agulló E. L'Hospital-Clínic Costa Brava estrena una unitat de medicina esportiva. El Punt Avui; 24 de març de 2014.